TURUN YLIOPISTO

Lausunto Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Asia: VNS 7/2025 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045

Tulevaisuuden tutkimuskeskus kiittää mahdollisuudesta antaa lausuntonsa tulevaisuusselonteon ensimmäisestä osasta. Selonteon taustalla on mittava työmäärä. Kansainvälisessä katsannossa tulevaisuusselontekoprosessi on merkittävä esimerkki valtionhallinnon ennakoivasta suunnittelusta ja päätöksenteosta. Selonteossa on huomioitu edellisen selontekokierroksen toiveita tämän tulevaisuusprosessin kehittämisestä, mikä lisää sen vaikuttavuutta. Ministeriöiden rooli on näkemyksemme mukaan vahvistunut, mikä on lisännyt prosessin osallisten määrää ja näin taustatiedon laveutta.

Selonteon toimintaympäristön muutostekijöiden jäsentely on tehty analyyttisesti ja merkittävimmät muutostekijät ovat perusteltuja ja niiden jäsentely on järjestelmällistä. Koko lukua 3 voidaan pitää onnistuneena, vaikka täydennyksiä tulevaisuussignaaleihin oma mahdollista tehdä.

Selonteossa keskiössä ovat vuoteen 2045 tähtäävät neljä skenaariota. joita täydentävät epävarmuustekijäanalyysit ja joukko heikkoja signaaleja. Aina voi kysyä, onko neljä riittävä määrä kuvaamaa tulevaisuuden vaihtoehtoja. Skenaariot on konstruoitu tulevaisuustaulukon avulla, johon valitut muuttujat määrittävät, mitä tekijöitä skenaarioissa käsitellään. Geopoliittisessa mielessä skenaarioista rajautuu pois aika mittava osa maailmaa kuten Intia, suuri osa muuta Aasiaa Kiinaa lukuun ottamatta, koko Latinalainen Amerikka ja Pohjoismaat sekä Balttia.

Suuri osa skenaarioista on perussävyltään negatiivisia ja reaktiivisia. Mukana voisi olla myös positiivisempia ja visionäärisempiä skenaarioita. Onko innostavien visioiden puute yhteydessä laajemminkin yhteiskunnassamme vallitsevaan tulevaisuusvajeeseen / tulevaisuususkon näivettymiseen? Vai ovatko vakavat haasteet erityisesti turvallisuusasioissa kaventaneet katsantoja?

Vakava kysymys, joka jää mielestämme liikaa taka-alalle skenaarioissa, on ympäristöproblematiikka, joka koostuu ilmastonmuutoksesta, luontokadosta ja ympäristön saastumisesta ja pilaantumisesta ja näiden aiheuttamista vaikutuksista. Kestävän ja vastuullisen yhteiskunnan edistämisen merkitys kasvaa jatkuvasti huolimatta muista haasteista. Kärjistetysti voidaan sanoa, että jos ympäristömme voi pahoin, seuraavaksi voivat pahoin ihmiset ja talous. Kestävän ja vastuullisen yhteiskunnan luominen tulisi olla korostuneemmin mukana tulevaisuustarkastelussa.

Turun yliopisto
20014 Turun yliopisto
Puhelin 029 450 5000

TURUN YLIOPISTO

Myönteisenä asiana voidaan pitää, miten eri skenaarioihin on tarkoitus varautua ja miten ministeriöt tekevät jatkossa vaikutus- ja varautumisanalyyseja. Näitä täydentävät jatkuvat toimintaympäristön seurantajärjestelmät. Näin syntyy entistä vahvempi ennakointiympäristö koko valtionhallinnon hallinnon ja toivottavasti myös muiden asianosaisten käyttöön.

Heikkojen signaalinen ja epälineaaristen tekijöiden (villit kortit, mustat joutsenet) tarkastelu olisi mahdollista liittää skenaarioiden yhteyteen, ne ovat kuitenkin sellaisia mahdollisia ilmiöitä, jotka voidaan ottaa joko skenaarioiden muuttujiksi tai esittää tekijöinä, jota rikkovat skenaarioiden kuvaavan tilanteen ja kehityksen. Heikkoja signaaleja käsitellään selonteossa varsin rajoitetusti, valitut signaalit ovat itse asiassa varsin varovaisia ja osin suhteellisen hyvin tunnettuja kuten esimerkiksi Golf-virran jäähtyminen ja muut merivirtojen mahdolliset muutokset. Valittua heikkojen signaalien tarkastelutapaa olisi mahdollista täydentää esimerkiksi tekoäly-avusteisesti ilman työmäärän merkittävää lisäämistä. Esimerkiksi olemassa olevia heikkojen signaalien listauksia olisi suhteellisen helppo koota ja käsitellä tekoälysovellusten avulla.

Tulevaisuusselontekoprosessin läpinäkyvyyden lisäämiseksi olisi hyvä liittää prosessikaavio, jossa kuvataan eri työvaiheiden järjestys ja vaikutusmekanismit (mikä syöttää mihinkin). Esimerkiksi nyt jää epäselväksi, mikä oli tulevaisuusdialogien rooli skenaarioiden sisältöihin: miten ihmisten esiin nostamat huolet otettiin huomioon skenaarioissa? Hallinnollisten prosessien haasteena ylipäätään on niiden kohteiden, kansalaisten, kuuleminen ja osallistuminen prosessin eri vaiheisiin. Miten saisimme varmistettua kuulemisen ja osallisuuden riittävyys?

Massiivinen raportti on käyttöliittymänä raskas vaikkakin sisältörikas ja informatiivinen. Jos selonteon hyödynnettävyyttä keskushallinnon ulkopuolella halutaan lisätä, olisi hyvä, että liitteenä jonkinlaisia visualisointeja, tiivistelmiä ja sense-making-työkalu, esimerkiksi apukysymyksiä, joilla erilaiset organisaatiot ja yhteisöt voivat käsitellä skenaarioita ja pohtia “Mitä nämä tarkoittavat meille?” Tulevaisuuspeli voisi olla yksi keino lisätä saavutettavuutta kansalaisille ja intressiryhmille.

Koulutuksen ja osaamisen näkökulmasta selonteon kautta korostuu tulevaisuusosaamisen ja -kasvatuksen tarve yhteiskunnassa. UNESCO:n esille tuoman tulevaisuuslukutaidon laajentaminen koulutuksen kautta on edelleen tarpeellista. Sama tarve on tullut esiin esimerkiksi käynnissä olevassa peruskoulun tulevaisuutta koskevassa visiotyössä. Kriittisen ja luovan ajattelun turvaaminen on edellytys tulevaisuustyölle ja kaikelle yhteiskunnalliselle toiminnalle erityisesti tilanteessa, jossa kasvavat haasteet asettavat meidät uusien tilanteiden eteen. Tällöin tarvitaan joustavuutta, luovaa ratkaisukykyä ja kykyä nähdä erilaisia mahdollisuuksia.

TURUN YLIOPISTO

Kaiken kaikkiaan tulevaisuusselonteon ensimmäistä osaa tiettyine puutteineen voidaan pitää ansiokkaana ja kansallista tulevaisuusekosysteeminä edistävän raporttina, joka kokoaa yhteen toimintaympäristön muutostekijät, luon eri tasoisten tulevaisuussignaalien avulla skenaariota, joihin myös aiotaan varautua. Toivomme, että raportti ja siitä toivottavasti tehtävät nostot, tiivistelmät ja muut ulostulot tulevat valtionhallinnon lisäksi käyttöön laajemmalti yhteiskunnassa.

Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen puolesta

Turussa 18.11.2025

Juha Kaskinen

Johtaja, Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Turun yliopisto